

Jeppe Aakjær foredrag om historiske spøgelse

Taler

Jeppe Aakjær
Digter og forfatter

Dato

6. juni 1909

Sted

Havdrup

Omstændigheder

*) Her sad den Gang Alberti.

Historiske spøgelse

Mine Tilhørere!

Langt ude paa Heden ligger der et Steds en gammel Vandmølle, som er forladt af Guder og Mennesker. Gjennem Bakkerne deromkring gaar der Veje ned til den fra alle Kanter, som siger, at her en Gang var Færdsel og Liv; men nu er Vejsporene hulede af Regnskyl, og ingen jævner dem mere. Det gamle Vandhjul hænger dumpt ned, som grundede det over altings Forkrænkighed; Væselet smutter om Hjulets mosgroede Axel, Svalerne bygger Rede under dets ormædte Skovle; dens Stene hænger i dens Kværn som et Par løse Tænder i et forvitret Menneskekranium. Dens Dam har intet Vand, og dens Bæk risler ikke.

Det er kort sagt en rigtig Spøgelse-Mølle, som Vandet og Tiden er løbet fra, et Gravmonument over noget, som har haft sin naturlige Berettigelse, sin samfundsmæssige Opgave, men ikke har den mere.

Livet er fuldt af den Slags Fænomener. Et flygtigt Blik vil overbevise os om, at det Samfund, hvori vi lever, er sammenstykket af Ting, der forlængst har mistet sin historiske Ret. Jeg skal sætte min Finger paa enkelte særlig raadne Punkter.

Vi fejrede nylig en Fest for den frie Forfatnings Indførelse. At komme fra Enevælde til Konstitution, det er simpelthen — betragtet rent teoretisk - som at faa Blodet til at løbe modsat Vej i ens Legeme, det er Springet fra Fostertilstanden til et bevidst Menneskeliv.

Enevældens Princip var: Alt af Naade. Det demokratiske Princip maa derimod være: Intet af Naade — alt af Ret. Men hvordan er dette stolte Princip nu blevet gennemført i den daglige Praxis? Aa, saa som saa.

Grundlovens Paragrafer, ja, de kan være gode nok, men det hænder dog ikke saa sjældent baade i Rigsdag og ved Kommunestævne, at højsalig Frederik den Sjette stikker sin store Næse frem af Papirkurven og nikker gjenkjendende til Forsamlingen, mens han hvisker sit historiske Valgsprog: Vi alene vide.

Der er Folk, der ikke for deres Død kan kassere nogen Ting; de fylder deres Læddiker og Lofter og Pulterkamre med Skrammel; det er i Vejen for dem alle Vegne, men de kan da ikke nænne at skille sig af med det; flytter de, er det altid med taarnhøje Læs af den Slags Ragelse.

Vi er en Nation, som med næsten sygelig Magt hænger ved Skrammel. Vi slæber det frem ad Vejen, saa vi stønner under det; vor Gaard og Grund er fyldt med Enevældens Skrammel, vort offentlige Liv taber sin Friskhed og Rødme under Vægten af det. Enevælden blev fældet hin Sommerdag i 1849, men den fortsætter som historisk Spøgelse den Dag i Dag i smaat og stort med sin Uendelighed af Væv og Omsvøb, Skin og Formalisme, Kancellistøv og Kontor-Langsomhed.

Tag alene Begyndelsen til din Grundlov som Illustration til det, jeg her udtaler. Den begynder som alle Love den Dag i Dag: Vi Christian den Tiende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg. —

Det lyder jo, som naar der raabes med Morgenblade paa Stationen i Roskilde. Efter denne drabelige Titel skulde man tro, at vi var mindst et Kejserdømme, og saa er vi jo kun et Kongerige Lilleput-put-put!

Hvor mange historiske Spøgelse gaar ikke i denne Formel og rangler med de bare Knogler omkring den danske Berømmelses Grav!

Dog ikke alene i slige tomme Formularer hersker endnu Enevældens Aand, men vi finder den daglig paa Steder, hvor den har Hovedindflydelsen paa de menneskelige Handlinger i Livets højeste Øjeblikke.

De Moralbud, der Mand og Mand imellem agtes mest og roses fedest, det er endnu: Ydmyghed og Tilfredshed. „Tilfredshed med din Lod, den være nok saa ringe“ — hvor er denne Frase ikke bleven brugt til at dæmpe den fattiges Knurren, naar Livets Urimeligheder tegnede sig alt for grelt for hans Syn. Men Ydmyghed og Tilfredshed, det er støvede Blomster, der plukkes paa Enevældens golde Overdrev. Men endnu hæges der om dem i vor Politik.

Hvor vanskeligt er det ikke for Flertallet af vore samtidige at komme bort fra at betragte Samfundsledelsen som et Naadesekretariat, hvor vore lovformelige Rettigheder skjænkes os som Gaver, der maa modtages med himmel vendt Taksigelse, Sidder ikke Frederik den Sjettes stiveste Aandskonstabler i moderne Buxer og Frak endnu trindt om i vore Amts- og Sogneraad og uddeler Naadegaver til de fattige og afvejer dem efter den Ærbødighed og Ydmyghed, der fremlægges i Ansøgningen. Hvilke sociale Jordrystelser vil der ikke gaa hen under de velbyggede danske Bønder og Herregaarde, før det for Alvor gaar op for deres Indehavere, at Naadesprincippet er det falskeste af alle Principer, at den ærligt trængende har retfærdigt Krav paa ærlig Hjælp, og at der ikke med Skygge af Ret kan affordres den nødlidende anden Tak end en Kvittering for rigtig Modtagelse. Nej, Frederik den Sjettes Skygge, Enevældens blodløse Spøgelse, sniger sig endnu om vore Husgavle og lister sig i sene Stunder hen og lægger deres grimme Masker paa vore Ruder.

Og det er ikke nok at holde forsvarlige Gaardhunde for at skræmme dem, thi du har dem ofte inden i dig. Prøv en Gang i en stille Time at revidere det, som du betragter som din Religion, og jeg lover dig, at du vil finde adskillig flere historiske Spøgelse, end du sætter Pris paa. Og hvor kan det egentlig være anderledes? Var ikke vor Skolegang en syvaarig fortsat Præsentation forhistoriske Spøgelse?

Man tvang det bløde Barnesind til at optage Dogmatikens goldeste Flintesten; man voldtog vor Hjerne og vor spæde Evne ved at tvinge os til at anerkjende som uangribelige Livssandheder, hvad der var stridende Prælaters spidsfindige Paafund. Endnu slukker Hoben sin Tørst ved disse raadne Damme, der hverken har Til- eller Afløb. Men der menes, at vor Bonde endnu ikke er moden til at høre dette; thi han tror, at vi vil fælde det grønne Træ, der hvor vi kun vil kappe en vissøn Gren. Jeg ved ikke ret, om vor Bonde er moden eller ikke, men vi, der interesserer os for vort Samfunds Aandshygjeme, vi kan ikke i Længden forsvare

at luske omkring disse Spørgsmaal, som var de ikke til. Og for vor Bondes egen Skyld maa Spørgsmaalene frem. Er du denne oplyste Bonde, som du la'r Alverden sige, du er, saa har du vel ogsaa Mod til at se ind i dig selv og skille Avner og Kjærner, Sandhed og Fabel, Tro og Overtro, i din saakaldte Børnelærdom. Saa længe har man nu præket Tro for vor Bonde, at hans Godtroenhed er bleven en Fare for ham selv og det hele Samfund. Jeg har bare behov at pege ind mod Kjøbenhavns Raad- og Domhus, saa ved du øjeblikkelig, hvortil jeg sigter*).

Tvivlerne er lagt stærkt for Had i et Samfund, hvor endnu saa meget af vor Aandskultur nedleder sin Herkomst fra Teologien; men der er en Tvivl, som er sund: den, der prøver Isen, før man betror sig til den. Gjorde vi i alle Livets Forhold det samme, da var vi mange bitre Skuffelser foruden.

Har De ikke spidset Øre ved, hvad der dette Foraar er foregaaet i Sverrige? Djæveln var paa Omvalg, og han dumpede, først i Lunds Domkirke, hvor han allerede stødte sig slemt, siden i Stockholms Konsistorium, hvor han slog sig værst.

Det er et slemt Tilfælde for en Djævel at dumpe ved et Valg — især naar han som denne har haft Kredsen i over 1000 Aar. Han var det ældste historiske Spørgelse i sin Samtid. Hans Oprindelse peger tilbage til hine boblende Sumpe i Tidernes Morgen langs Eufrats og Tigris' nedre Løb. Han har torteret Menneskeslægten ved sin Ikke-Væren, lige fra den begyndte at stirre mod de evige Stjærner, ja, vi kan næsten sige, at han er selve den Skygge, som Jorden slæber efter sig gennem Verdensrummet. Han har paa Land rejst Bølger af Ild saa høje, at Havets Vande næppe kunde slukke dem. Vi tænker med Rædsel paa Hexebaalene og Religionskrigene. Vi tænker endnu mere paa den Ild, Angstens Ild, der den Dag i Dag brænder som Feber i enfoldige Hjærter.

Det burde jo ha' været de danske Præster og Professorer — og ikke de svenske —, der skulde ha' gaaet forrest i en kulturel Reform af saa vidtrækkende Betydning som Afskaffelsen af Djævletroen.

Er vi dette oplyste Folk, da er det sandelig vor Pligt at vise det i vore Handlinger. Men Gud bedre det! Det „oplyste danske Folk“ har i de senere Aar haft travlt med bl. a. at gennemføre et Stykke Barbari som Prygleloven, og mens de svenske Præster satte den kristne Djævel uden for Kirkedøren og vedtog: Han er

slet ikke til! da havde en Mængde af de danske Præster travlt med at opagitere Sindene for Forsvarssagen, der dog egentlig skulde synes at ligge noget fjernt fra en Stand, der blev kaaret til at præke Fred paa Jorden.

Jeg haaber, at den Begivenhed derovre i Sverrig vil indlede en ny Æra i den nordiske Menigmands Religionsopfattelse. Men vi har Grund til at spørge: Hvor er de danske Prælater henne? Hvornaar vil de med Fynd slaa Korsets Tegn over dette historiske Spøgelse? Siger de maaske med Fogden i Ibsens „Brand“:

„Jeg gjør bestandig og min Pligt, men altid inden mit Distrikt“? Eller kan Djævlens død i Sverrige, men endda ha Liv i Danmark? Spørgsmaalet er nærliggende og interessant, og det vender sin Od mod den danske Præstestand.

Religionen er tilvisse en mærkelig Ting, fuld af Visdom og de forunderligste Modsigelser. Men et Folk, der ikke vedblivende vil gaa i aandelig Døs, maa vel en Gang imellem ta' Modsigelserne for sig og rense de værste ud.

Hvor sejge de religiøse Fordomme kan være, vil fremgaa af følgende Træk:

I en jydsk Landsbykirke havde man med Forundring lagt Mærke til, at Menighedens Medlemmer alle som en, saa snart de kom ind ad Kirkedøren, gjorde en lille Drejning til højre og kniktede hen mod et sted i Væggen. Naar man spurgte dem, hvorfor de gjorde det, havde de intet andet Svar, end at saadan havde deres Forældre gjort, og det samme havde de lært dem at gjøre. Og saa stod Sagen hen, indtil der en Gang foretoges en Kirkereparation; da kom Gaaden for en Dag. Saa snart man havde fjernet et Kalklag fra det Sted i Væggen, mod hvilket Folk bøjede sig hen, traadte et Jomfru Maria-Billede frem.

Det var naturligvis bleven malet en Gang i den katolske Tid, Aarhundreder tilbage. Ved Reformationen var det bleven overkalket, men Menigheden var bleven ved at hænge ved sin Afgud; og saa stor er Vanens Magt, at selv efter at man havde mistet enhver Erindring om, hvad der gjemtes inde i Væggen, blev man ved at bøje Knæ og slaa sit Vievandskors. Og saadan kom det sig, at en skikkelig luthersk Menighed hver Søndag gjorde ærbødig Reverens for Katolicismens højeste Symbol.

Gjør da I som hine Mænd i den lille jydsk Landsbykirke: Skrab Kalken af, og undersøg, hvad der er bagved; da fik I endogsaa Troen rensset for mangt et

historisk Spøgelse.

Saa vil jeg flytte Betragtningen over paa et andet Felt, Det hedder i Biblen om Esaus og Jakobs Tvillingfødsel, at da Jakob kom til Verden, havde han fat i Esaus Hæl; saa inderligt forbundet var ogsaa Kongedømmet og Militarismen, der kom til Verden med den knyttede Haand fuld af Blod, et Tvillingepar som hint siamesiske, voxet sammen ved Puklen. Begge har de sikkert en Gang haft deres historiske Ret. Vi har i det gamle Testamente den smukke Fortælling om Saul, der frelste de Mænd fra Jabes (1. Sam., 11. Kap.): „Og se, Saul kom bagefter Oxerne fra Marken, og Saul sagde: Hvad skader Folket, at det græder“? Og man fortæller ham en bedrøvelig Historie om Ammoniten Nahas, som har truet med at stikke alle Mænds højre Øje ud der var i Jabes. Og Saul harmes, sætter sig i Spidsen for de grædende, indgyder dem Mod og tugter deres Plageaand. Saa vælger de ham til Konge. Og det hedder udtrykkelig, at Valget var efter Jehovas Hjærte. I Sandhed da en Konge af Guds Naade! — dette af hans Efterfølgere omkring paa Tronerne saa misbrugte Ord. Hvor maa det ikke være længe siden, saasom man til Konge tog en jævn Mand fra Landsbyen, der med sit Studespand kom træt hjem fra sin Foraarspløjning. — Nu er Kongekronen ikke andet end en gylden Prydelse over en Vaabendekoration, men der var en Tid, da Kongenavnet baade samlede og bandt, men det er længe, længe siden. Nu virker det kun svækkende, aldrig højnende paa Personligheden.

Ogsaa Militarismen har jo haft sin historiske Ret, den Gang da Landenes Grænser skødes ud og ind som en Drag kistesuffe, da hver ny Regents Tronbestigelse var et Hærskrig, en Art Jakob von Thyboesk: „Træk ud, Kanalje!“ til alle omboende Folk. Men nu! Er disse historiske Betingelser endnu til Stede? Er vi maaske at sammenligne med Hunner og Longobarder, er vi et Folk paa vilde Heste, der kun kan trække Vejret gennem Mord og Brand? Nej, Gud fri os! Vi er tværtimod det skikkeligeste, kartoffelspisende Folk paa Kloden, der ikke har helligere Ønske end det at meje vore Marker i Fred og unde andre den samme Fred. Og dette ønske deles af det langt overvejende Flertal af alle europæiske Nationers Befolkning.

Militarismen, det er det fuleste af alle historiske Spøgelser og af en saa nærgaaende Natur, at det ikke blot — som andre Spøgelser — gaar omkring med sit eget Hoved under Armen, men ikke saa sjældent med andres ogsaa.

Militarismen har forlængst mistet sin historiske Mission; thi det er da en

forbandet Fabel, at det er Militæret, der værger vor Existens, tværtimod truer den vor Existens paa alle Kanter; den blodsuger os gennem indirekte og nok saa direkte Skatter; den river os bort i vor bedste Alder fra Hjem og Arne og tvinger os til en nedværdigende Leg med dens blodbesudlede Vaaben; den forstyrrer Vuggens Fred og Plovens sejrende Gang, og naar den endelig gennem sine Diplomater og „Sagkyndige“ og øvrige haand gangne Redskaber har ophidset Gemytterne og Lidenskaberne i den Grad, at Kamp er uundgaaelig, saa iværksætter den Transaktioner, der vilde kunne bringe en Djævel til Misundelse.

Krig, det er det forfærdeligste Ord i Sproget; det er Helvede, der krænger Vranken ud. Lord Byron har betegnet den med de Ord: „Krigen er alt det, som Satan vilde gjøre, hvis han en Dag blev vanvittig.“ Og dog maa vi næsten daglig læse om dens Rædsler i vore Aviser, snart paa den ene kant af Jordkloden, snart paa den anden. Krigsministrene drømmer i røde Tableauer videnom, og de høje Militærsagkyndige ligger med Overkroppen ud af Vinduet for at spejde efter nye Lemlæstelsesmaskiner, nye ufejlbar ligt virkende Opfindelser i Mordfaget.

Tysklands og Englands frygtelige Slagskibe promenerer langs vore sommerblide Kyster; de lader Loddet gaa til Bunds i Bælterne, mens Slagsiden gnistrer i Solen, og de gabende Kanoner peger hid og did paa vore raadvilde Øers Ællingeflok. Og der gaar en Stemning over Danmark, som naar Skyggen af en stor, sort Fugl glider hen over vor bøjede Rug.

Men Uhyggen er ikke vor alene; den er fælles for alle civiliserede Staters arbejdende Lag.

Og Militarismen bliver aldrig mæt, det er den glubske Hund, der snapper Haanden tillige med Brødet; den æder os ud af vort eget Hus; vi beskjærer den fattiges Brød; vi sætter Olding og Enker og Faderløse paa Smalkost for at mætte dens Forslugenhed — og opnaar dog aldrig at se den tilfreds.

Vi lader os, hvad vort Værn angaar, fuldstændig beherske af nogle faa i de tre øverste Rangklasser, hos hvem hine farlige Urdrifter til at afgjøre alt med Vold er bleven nedarvet gennem utalte Slægter: Fyrster, Adel, Militærhøjheder, Folk med Aner, der naar helt op mod Barbariet. Folk med maledede Skjolde med korslagte Øxer og Sværd. Slige Folk har lige saa vanskeligt ved at komme bort fra at drømme rødt som Ræven og Ulven, der ogsaa har ganske anselige Slægtstavler.

Men vi maa arbejde os ud af dette forfærdelige Mareridt. Har ikke Intelligensen i hele Menneskehedens Navn forbandet Krigen og alle dens Gjerninger, sad ikke allerede Profeterne Hundreder af Aar før vor Tidsregning og sang om den Dag, da Nationerne skulde smede deres Sværd til Hakker, deres Lanser til Plovjern, mens hver Mand skulde sidde med Fred under sit Figentræ! Er det ikke næsten 3000 Aar siden, og endda knuser Nationerne hinandens Hjærneskaller, ikke med Tomahavk og Flintekøller, men ved Samtidens mest raffinerede Opfinderteknik!

Men Blod kan ikke aftvættes med Blod. Vold afføder større Vold.

Danmarks Fare nu, det er ikke den, at vi ikke skal gjøre nok for vort Forsvar. Den største Fare nu er netop den, at vi skal gjøre for meget!

Der er et Ordsprog om Russeren, der lyder: „Skrab Russeren, og Barbaren vil komme frem!“ Det samme kunde i denne Tid siges om de danske Overklasser, der ter sig som var de bleven greben af en panisk Skræk for krigersk Overfald. Endogsaa Kvinderne er optraadt iblandt Profeterne, og det plejer at varsle, at Enden er nær. Ja, om det saa har været mine højagtede Kolleger, Forfatterne, saa er de rykket ud i samlet Kompagni og har rejst Heste hovedet imod Staden og i Kor — 134 i Tallet — raabt de afskyelige Ord: Kjøbenhavn bør befæstes! — De kan for staa, det gav et farligt Chok i mig; jeg er ikke vant til at se mine kolleger saa drabelige. — Ja, hvis vi med vore smukke Bøgeskove, vore Æblehaver, vore Højskoler og det gode danske Smør — hvis vi med alle disse Herligheder laa inde midt i det mørkeste Afrika — ja, saa var det jo ikke at love for, at de smaa kannibalske Køllesvingere derinde ikke kunde faa Lyst til at slaa de sorte Kløer i Smørret og maaske gjøre et Par smaa fremskudte Forter nødvendige; men jeg ved ikke rettere — heller ikke er Deliriet endnu steget til den Højde, at nogen har bestridt det — jeg ved ikke rettere, end at vi ligger vel fortøjet paa Evropas Kort, omgivet af Folk, der føler og tænker som vi, ynder en Sjavs som vi, elsker Tobak og Familieliv som vi, ja har faaet Tamp i deres Skoletid for Luthers Katekismus og det femte Bud som vi. — Naturligvis, Orkanen kunde gaa hen over mit Hus, og Himlen kunde oprejse mig Fjender blandt mine egne Tagsten, saa de kunde slynges med dræbende Virkning mod min Pandeskal; og saadan kunde hine ulykkelige, der ikke tænker paa at gjøre nogen Medbroder ondt, hvirvles mod os af disse underjordiske Kræfter, der levner lige saa lidt Selvbestemmelsesret som det Krater, der slynger sine glødende Sten ud i

Rummet.

Men skulde Bestialiteten endnu en Gang komme i Drift i de store Stater, da kan vi saamænd lige saa godt befæste imod Jordskjælv som mod en af Millionhærenes Indtrængen.

Vi har hørt fortælle om barbariske Folk, at naar de saa en Komet paa Himlen, samledes de i store Skarer og af lyrede deres Geværer, Salve paa Salve mod Uhyret, der truede deres Land; og Kometen fortrak Skridt for Skridt; altsaa var det øjensynligt nok, at de Penge, som det Krudt havde kostet — de var skam givet godt ud! Lad os ikke smile ad disse enfoldige, vi er jo selv en Nation, der fyrer Imod Kometer.

Jeg ved, at der støbes Kanoner i denne Stund; jeg ved, at Mordredskaberne ophobes og fuldkommengjøres som aldrig før. Men det er Vanvid!

Aldrig glemmer jeg en klam Sommermorgen, da Kieler damperen førte mig forbi de Hundreder og atter Hundreder af gabende Kanonmundinger paa den tyske Flaade, der laa til Ankers der i Havnen. Jeg stirrede med Gysen hen mod disse graa Forfærdeligheder, de vældige Slagskibe, hvis eneste Bestemmelse var den at splintre og sprede Rædsel. Jeg følte noget af den Beklemmelse, jeg mindes fra Barndommen, naar en eller anden uvorn Dreng løftede sin Fars Jagtgevær mod mit Hoved. Selv om saadan et Gevær ikke er ladet, vi gysen endda — ubevidst.

Jeg har dvælet saa længe ved dette det hæsligste af alle historiske Spøgelser, fordi det i disse Tider basker helt hæftigt med de sorte Vinger. Men egentlig tror jeg, at Uhyret synger paa sit sidste Vers.

En endnu større Hær, og stærkere, fordi den er i Pagt med det, der voxer, er ved at rykke ud imod det; jeg sig ter til de organiserede Arbejdere Jorden over. Det er kun et Tidsspørgsmaal, naar de er Nationernes Beherskere. Jeg tror, jeg vil opleve dette at se Krigen kaste sine Fakler i Baal; lad dens Røg saa sværte Himmelbuen endnu en Stund, i næste Øjeblik blæses Krudtdampen til Side, og Solen skinner over den evige Fred. — Ageren spænder sin Barm og samler det modnende Korn om sit Bælte; Lammet bræger mellem hvide Flintesten, mens den lille Gaaseurt bøjer sig hen over Lærkens Rede. Og Evropeas Folk vil aande befriet som efter en ond Drøm, og aldrig vil nogen Stat vende tilbage til

Militarismen mere, saa lidt som Fan gen nogen Sinde vender tilbage til sine Haandjærn.

Vi har endnu et Par historiske Spøgelse at gjøre Regningen op med, før jeg slutter; jeg skal gjøre det i al Korthed.

Jeg begynder med vort Ordensvæsen eller rettere Ordens-Uvæsen. Intet er bedre skikket til at forkvakle Folks Begreber om virkelige eller blot indbildte Fortjenester.

De Folk, der intet var i og for sig, tiltuskede sig nogle Dyder og lod dem paa den mest iøjnefaldende Maade halte paa sig med Knappenaale. Den Mand, der knap kunde sidde overskrævs paa en So, han blev Ridder, det vil sige Rytter; og hvis du er blandt disse Udvalgte, der aldrig har udrettet nogen Verdens Ting, saa kan du risikere at komme op at ride paa de mest forunderlige Dyr, som Falke, Ørne og Elefanter.

Alt dette destillerede Humbug stammer, som De ved, fra Enevældens Tid, fra disse skjønne Dage, da man bl. a. gjorde den knap fireaarige Kristian Gyldenløve til Stiftsamtmænd i Bergen; det var 1678. Da samme haabefulde Pøde var 7 Aar gammel, blev han udnævnt til General Postmester i Norge! Som De ser — Folk var meget tidlig udviklede i de Dage. Jeg ynder nu alligevel ikke Systemet, og jeg finder det beklageligt, at saa faa aver det; tværtimod, man kjæler for det, man trygler, man logrer, man omsætter sin Smule Hæderlighed i en Orden. Det er jo snart bleven saadan her i Danmark, at naar f. Ex. en Mand i 25 Aar har samlet Hestepærer paa Gaden — uden at stikke noget i Lommen — saa faar han en Orden. Forøvrigt skal jeg ikke opholde mig længere ved Spørgsmaalet, men bare til Slut henvise til et dansk Folkeeventyr, der begynder saaledes: „Der var en Gang en Mand, der var bleven udnævnt til Gehejmekonferensraad; faa Uger efter meldte han sig selv til Politiet for Bedrageri og Falsk.“ Er det muligt for en Stat at komme dybere i Forfalskning af Ærlighed og Bravhed, de Dyder, hvorpaa ethvert Samfund hviler!

Sammen med Ordensvæsnet maa jeg nævne en anden ormstikken Frugt fra Enevældens Glansperiode; jeg sigter til den saa skæbnesvangre Ophobning af Jordegods under Form af Len og Stamhuse; det er et af de historiske Spøgelse, hvis Fordærvelighed allerede Grundlovens Fædre var klar over, og som de pegede ret energisk paa i Paragraf 93, hvor det hedder: „Intet Len, Stamhus eller

Fideikommis kan for Fremtiden oprettes; det skal ved Lov nærmere ordnes, hvorledes de nu bestaaende kunne overgaa til fri Ejendom.“ — Selv vovede disse Mænd altsaa ikke at tage Tyren ved Hornene, og endnu stanger den vildt om sig og nægter at gaa i Rebet; men er vi enige alle Mand, saa naar vi vel nok at faa Kreaturet snæret. Mer end 100,000 Husmænd, Indsiddere og Landarbejdere staar og venter paa Udfaldet med krumme Arme. Det er et godt Stykke demokratisk Politik, her ligger og skinner foran vor Dør: Landets Jord til Landets Børn.

Naar jeg kommer til en Plads i Skoven eller under Bakkerne, hvor der ligger tæt med afgnavede Knokler og søndrede Fugleben, saa ved jeg: her i Nærheden bor en Grævling eller Ræv eller andet „rivendis Dyr“. Naar jeg paa mine Vandringer i Landet støder paa en Klynge særlig miserable Menneskehytter, da siger jeg til mig selv: Her i Nærheden maa der sikkert ligge et Herresæde eller et an det stort Gods. Det har sjældent slaet fejl. De Folk, Godsejerne, bryder sig end ikke om at bevare Skinnet; hvor let var det ellers ikke at gjøre saadan en Smule Dag lejerhytte i Stand. Men de flaar deres Ofre med robust Samvittighed.

Jeg haaber at leve den Dag, da jeg ser disse Husrækker forsvinde af dansk Landskab; ja, jeg haaber at opleve den Stund, da det godsejerlige Pigtraadshegn viger for Husmandens klare Ret; da skal de smukke statelige Herregaarde — ikke jævnes med Jorden, men — ligesom Kjæmpehøjene — staa som ærværdige Gravmonumenter over en skrinlagt Kultur. Fortidens uretfærdige Jordfordeling, det bliver et af de første historiske Spøgelse, vi drejer Halsen om paa. Paa det Spørgsmaal er det, vi i de kommende Aar skal drive Husmændene til Samling og Husmændenes Fjender fra Sans og Samling.

Jeg har nu præsenteret Dem en Række historiske Spøgelse, ikke nær alle, der hvirvler om os, men nogle af dem, der larmer stærkest og gaar os nærmest paa Livet, og hvordan det nu end gaar i mit Fædreland: Med de Spørgsmaal, jeg her har antydnet, vil vi alle faa Kamp til vor Grav.

Det var en Antagelse hos de gamle, at naar man vilde være et Spøgelse kvit, maatte man hente Præsten og Præstens Bog, thi uden den var han afmægtig; kun ved disse to kunde Spøgelset manes ned.

Hvad de af mig berørte Spøgelse angaar, da er det ikke sandsynligt, at Præsten kan være os til nogen videre Nytte; han er selv alt for stærkt i historiske

Spøgelsers Vold; men med Bogen har det sin Rigtighed. Spred Bøgenes Visdom, spred Oplysningens Sæd ud til Hytte og Gaard, da skal vi nok faa Bugt med de Spøgelse, der for Tiden magt stjæler vor Vilje, suger vor Marv og lammer vor Arm.

Ja, en virkelig oplyst, selvstændig tænkende Underklasse, det er det bedste Ønske, du kan gjøre for dit Land. Er Marven sund i Underklasserne, er Sindet retvendt her, da kan Overklasserne faa Lov til at skabe sig, som de vil, da kan de staa paa Hovedet og gaa paa Stylder og sluge hvilke logiske Kameler, de vil — det gjør altsammen intet. Tyngdepunktet ligger ikke hos dem — det ligger dybere nede, hos de Lag af Befolkningen, for hvem Politik ikke er Sport, men den sure, tvingende Selvopholdelsesdrift. Jeg gjentager det: Paa disse Lags Sundhed og aandelige Retvendthed er det, at et Samfund hviler. Thi intet kan gro i Toppen, forinden det har groet i Roden.

Kilde

Aakjær, Jeppe. 1919. Artikler og taler. 1887—1918. København og Oslo: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Bondebevægelsen, Foredrag, Husmandsbevægelsen

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/jeppe-aakjaer-foredrag-om-historiske-spoegelser-1909>